



Mülteci Çocukların Okul Algısının Resim Aracılığıyla Analizi

Analysis Of Refugee Children's Perception Of School Through Painting

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

Karabük Üniversitesi, Sosyal Hizmet
<https://orcid.org/0000-0001-7665-6741>

Psk. Dan. Merve Elifnur GÜLBÜZ

Karabük Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü
<https://orcid.org/0000-0002-8023-4709>

ÖZET

Mülteci bir öğrencinin okuluna, öğretmenine ve arkadaşlarına yönelik algısının resim yoluyla analiz edilmesinin amaçlandığı bu çalışmada betimsel tarama modeline göre nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya Afganistan'dan Karabük'e 2020 yılının eylül ayında ailesiyle birlikte göç eden, iki ay okula örgün olarak devam ettikten sonra pandemi sebebiyle derslerine uzaktan eğitim ile devam etmek zorunda kalan sekiz yaşında bir ilkokul üçüncü sınıf öğrencisi katılmıştır. Öğrencinin okulunu, öğretmenini ve arkadaşlarını çizmesi istenmiş olup bu kapsamda öğrenci üç farklı resim çizmiştir. Bu resimler doküman analizi yapılarak incelenmiştir. Öğrencinin çizdiği resimlerden hareketle, mülteci öğrencinin iki aylık süreçte okuluna uyum sağladığı, öğretmenini sevdiği ancak arkadaşları ile henüz samimi ilişkiler kuramadığı gözlemlenmiştir. Mülteci öğrencilerin okula uyumunu kolaylaştırabilecek sınıf-okul faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mülteci çocuklar, okul uyumu, okul algısı.

ABSTRACT

In this study, which aims to analyze the perception of a refugee student towards his school, teacher and friends through drawing, qualitative research method was used according to the descriptive survey model. An eight-year-old elementary school third-grade student who migrated from Afghanistan to Karabuk in September 2020 with his family and had to continue his classes with distance education due to the pandemic after attending formal school for two months participated in the study. The student was asked to draw his school, teacher and friends, and in this context, the student drew three different pictures. These pictures were analyzed by document analysis. Based on the pictures drawn by the student, it was observed that the refugee student adapted to his school within two months, loved his teacher, but could not establish intimate relationships with his friends yet. It is important to carry out classroom-school activities that can facilitate the adaptation of refugee students to school.

Keywords: Refugee children, school adaptation, school perception.

1.GİRİŞ

Bireyler, ülkelerinde çeşitli sebeplerle zulüm göreceği hakkında haklı bir korkuyla ülkelerinden ayrılarak farklı ülkelere yerleşmektedir. Farklı bir ülkeye yerleşmek, çoğu bireyin hayatında köklü değişimlere sebep olmakta; alışık olunmayan bir kültüre, o ülkenin yaşamına, diline uyum sağlamak bireyleri krize sürüklemektedir. Yeniden yerleşmenin yetişkinlerde ve çocuklarda etkileri bulunmakta olup bu kapsamda çalışmalar yapılması önem arz etmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesinde, her çocuğun hayatta kalma, gelişme, katılma ve korunma hakkının bulunduğu ifade edilmektedir (UNICEF, 2007). Ancak farklı bir ülkeye yeni yerleşen çocuklar hem çevreye hem okula uyum sağlamakta güçlük çekmektedir. Ülkelerinde çoğunlukla ölüme, savaşa veya bir kayba tanık olan çocuklar bir travma ile diğer ülkelere bir umut yolcuğu yapmaktadırlar. Ancak bu umut yolculuğu, çevreden soyutlandıklarında ya da uyum sağlayamadıklarında son bulmaktadır. Travma, sadece çocukların bedenleriyle birlikte yer değiştirmektedir. Bu sebeple uluslararası yapılan sözleşmelerde bulunan çocukların sahip olduğu hakların savunulması, insanlığın görevidir.

Dünyadaki mültecilerin yaklaşık dörtte biri çocuk olmasına rağmen mülteci çocuklarda ruh sağlığı sorunlarına yönelik olarak yapılan çalışmalar sınırlıdır. Sosyo-ekonomik zorluklar ve ülkelerindeki şiddete maruz kalmanın ağırlaştırıcı yükü, ardından göç ve son olarak farklı bir bağlamda yeniden yerleşim, onları fiziksel ve psikososyal gelişimlerine karşı çeşitli ve yoğun risklere maruz bırakmaktadır (Turan ve Özyurt, 2019). Tehlikeli durumdan kaçmak, kötü koşullara sahip sığınma kampları, bazı zamanlar ölüme tanık olmak, bazı zamanlar işkence ve tecavüze uğramak ve maddi güçlükler gibi durumlar çocukların ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013).

Levent ve Çayak (2017), okul yöneticilerinin Suriyeli öğrencilerin eğitim yaşantısına dair görüşlerini araştırmıştır. Okul yöneticileri, en fazla iletişim problemi yaşadıkları aynı zamanda kayıt sisteminde yetersizliklerin bulunduğu görüşlerini ifade etmiştir. Dolapçı (2019), Dolapçı ve Kavgacı (2020) öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarını araştırmış olup öğretmenlerin öz-yeterlik algılarının, öğrencilere yönelik tutumlarının ve okul ikliminin anlamlı olduğu bulgularına ulaşmıştır.

Eminoğlu ve Eminoğlu (2020), sosyo-ekonomik düzeyi düşük bir okulda öğrenci olan çocukların, okul ve öğretmen algılarını incelemiştir. Araştırmaya Suriyeli ve Türk öğrenciler ile öğretmenler dahil edilmiştir. Araştırma sonucunda okula ve öğretmenlere olan algıların olumlu olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Akman (2019), çok kültürlü eğitim ve mülteci öğrencilere yönelik tutumları araştırdığı çalışmasında bulguların orta düzeyde olduğunu, öğretmenlerin çok kültürlü eğitim konusunda yeterlik boyutunda yüksek puanların elde edildiğini ifade etmiştir.

Süzen ve Başar (2020), mülteci öğrencilerin Türkiye algılarını incelemek amacıyla ilkökul ve ortaokul öğrencilerine belirlenen temalar kapsamında resimler çizdirmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda mülteci öğrencilerin, resimlerine ülkelerinde yaşadıkları travmalarını dahil ettikleri ancak Türkiye'yi güvenilir bir alan olarak ifade ettikleri bulgularına ulaşılmıştır.

Bozdağ (2020), mülteci çocukların psikolojik sağlık ve kültürlenme stratejilerini incelemek amacıyla yapılan çalışmada mülteci çocukların umut, aileden algılanan sosyal destek, sosyal temas sıklığı ve okul aidiyet düzeyleri arttıkça psikolojik sağlık düzeylerinin de arttığı bulgularına ulaşmıştır.

Ülkenin politikaları ve okulların sistemleri mülteci çocukların eğitim yaşantısını etkilemektedir. Sosyal hizmet uzmanları, ülke genelinde ve eğitim sisteminde var olan politikaları yorumlamalı, mülteci çocukların eğitime dahil olabilmesi için savunucu bir rol üstlenmeli, adil bir müdahale planı

geliştirmelidir. Sorunlar oluşmadan önleyici etkinliklerin geliştirilmesi bu kapsamda önem arz etmektedir (Cenikli, (t.y.)).

Yapılan çalışmalardan ve mevcut olan durumdan hareketle mültecilerin/sığınmacıların karşılaştıkları problemleri göz ardı etmememiz gerekmektedir. Bu kapsamda çeşitli çalışmalar yaparak onların yaralarına merhem olmamız, sağlıklı bir birey olarak yaşamlarına devam edebilmeleri için çaba sarf etmemiz gerekmektedir. Bu çalışma, mülteci çocukların okul, öğretmen ve arkadaş algılarının değerlendirilmesi için literatüre ışık tutmaktadır.

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de yaşayan bir mülteci öğrencinin okulu, öğretmeni ve arkadaşlarına olan algısının çizdiği resimler kapsamında analiz edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1- Mülteci öğrencinin Türkiye’de kaydının bulunduğu okula yönelik algısı nasıldır?
- 2- Mülteci öğrencinin öğretmenine yönelik algısı nasıldır?
- 3- Mülteci öğrencinin okuldaki arkadaşlarına yönelik algısı nasıldır?

2. YÖNTEM

Bir mülteci öğrencinin okul algısının resim aracılığıyla analiz edilmesine dair yapılan bu çalışmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Karasar (2014), tespit edilen durumun nesnel bir şekilde açıklanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu çalışma, resimlerin nesnel olarak analiz edilmesi ile gerçekleştirilmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmaya Afganistan’dan Karabük’e 2020 yılının eylül ayında ailesiyle birlikte göç eden, iki ay okula örgün olarak devam ettikten sonra pandemi sebebiyle derslerine uzaktan eğitim ile devam etmek zorunda kalan bir ilkökul üçüncü sınıf öğrencisi katılmıştır. Öğrencinin yaşı sekizdir. Öğrenci resim çizme konusunda gönüllü olmuş, velisinin izni alınmıştır. Öğrenci, Türkçe diline kısmen hakim olduğundan iletişim noktasında herhangi bir güçlükle karşılaşmamış; tercüman desteğine ihtiyaç duyulmamıştır. Öğrencinin çizmiş olduğu resimlerde ne ifade etmek istediği sorulmuş ve kayıt altına alınmıştır. Hem görsel hem duyuşsal analiz şeklinde yapılan çalışmalar yorumlanmıştır. Araştırmada, farklı öğrencilerin okul algılarının karşılaştırılmasından ziyade bir öğrencinin okul, öğretmen ve arkadaş algılarının yorumlanması istenmiştir. Araştırmaya katılan öğrenciye okulunu, öğretmenini ve arkadaşlarını çizmesi istenmiş, herhangi bir yazılı yönerge verilmemiştir. Araştırmanın evrenini Karabük ilinde yaşayan mülteci çocuklar oluşturmaktadır. Bu evrenden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yoluyla seçilen bir çocuk araştırmaya dahil edilmiştir. Baltacı (2018), bu yöntemde, araştırmacının örnekleme ulaşmakta güçlük çekmeyeceği, ulaşması kolay olan örneklem üzerinden çalışma gerçekleştirildiğini belirtmektedir.

2.2. Veri Toplama Aracı

Çalışmada veriler, öğrenciye verilen yönergeler doğrultusunda çizilen resimlerle elde edilmiştir. Öğrencinin okulunu, öğretmenini ve arkadaşlarını hayal ederek çizmesi istenmiş olup bu kapsamda öğrenci üç farklı resim çizmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırmacı, ‘Goodenough Bir İnsan Resmi Çiz’ ve ‘Resim Yorumlama’ projektif test eğitimi aldığı için resimler kendisi tarafından incelenmiştir. Verilerin analizi doküman incelemesi yöntemiyle yapılmıştır. Veriler, içerik analizine tabi tutularak incelenmiştir. Cohen, Manion ve Morrison (2007) içerik analizinin metinlerin sıralanması, kategorize edilmesi, karşılaştırılması ve sonuçlar çıkarılması olduğunu belirtmektedir. Öğrenciye öncelikle ne resmi çizdiği, resimde hangi öğelerin bulunduğunu sorulmuş; öğrencinin ifadeleri kaydedilmiştir. Daha sonra çizdiği resimde eksik

ögeler, kullandığı renkler, kalemin yönleri değerlendirilmiş öğrencinin ifadeleri ile karşılaştırma yapılarak analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde öğrencinin resimlerinin analizlerinden yola çıkılarak alt amaç sorularına yönelik bulgular yer almaktadır. Her bir alt amaç, öğrencinin çizmiş olduğu resim ve yorumlarıyla desteklenerek sunulmuştur. Her bir görsel, öğrencinin yaş ve sınıf düzeyi kapsamında yorumlanmaya çalışılmıştır.

3.1. Mülteci Öğrencinin Okuluna Yönelik Algısı

Öğrenci, 2020 yılının eylül ayında Karabük iline taşınmış; iki ay örgün eğitime devam etmiştir. Pandemi süreci sebebiyle şu an dersler uzaktan eğitim ile devam etmektedir. Öğrenciden ilk olarak okulunu çizmesi istenmiş, öğrenciden alınan yanıt ise ‘Okulum tatil. Nasıl çizeceğim?’ olmuştur. İki ay süresince örgün eğitim aldığı okulu hayal ederek çizmesi istenmiştir.



Öğrenciden çizdiği resmi anlatması istenmiş; öğrenci, okulunun birçok kattan oluştuğunu, çevresinde çiçeklerin bulunduğunu belirtmiştir. Öğrencinin ifadeleri ve çizdiği resimden hareketle, okulunun birden fazla kattan oluştuğu görülmüştür. Aynı zamanda okulda pencereler bulunmakta ancak okulun kapısı bulunmamaktadır. Bu kapsamda öğrencinin okulunun tatil olduğunu ifade etmesini resimde de görebilmemiz mümkün olmaktadır. Resimde okulun iki yanında görülen ögeler öğrencinin ifadeleri ile çiçek buketleridir. Öğrenci, okulunun ilk açıldığı gün bu buketlerden okulda gördüğünü, bu sebeple buketleri çizmek istediğini ifade etmiştir. Okul figürünün içerisinde ve bacasında rengarenk kalpler bulunmakta olup okul kırmızı renk ile boyanmıştır. İki ay süreli olarak da devam etmiş olsa öğrencinin okulunu sevdiği, okulunun açılmasını istediği sonuçlarını çıkarsamak mümkündür.

3.2. Mülteci Öğrencinin Öğretmenine Yönelik Algısı

Öğrenciden ikinci olarak öğretmenini çizmesi istenmiştir.



Öğrenciye öğretmenini sevip sevmediği sorulmuş olup öğrenciden alınan 'Seviyorum' yanıtı öğrencinin resimde çizdiği kalplerle örtüşmektedir. Öğrenci, resimde öğretmenin gözlerini kalp olarak çizmiş olup bu öğretmenin kendisine sevgi dolu baktığının ifadesidir. Yine öğretmenin elinde ve kolyesinde kalp figürleri bulunmaktadır. Öğrencinin çizdiği resim, yaşıyla orantılıdır.

3.3. Mülteci Öğrencinin Arkadaşlarına Yönelik Algısı

Öğrenciden üçüncü ve son olarak arkadaşlarını çizmesi istenmiştir. Öğrenci 'Benim okulda arkadaşım yok ki.' ifadelerini kullanmıştır. Yine de okulda bulunduğu bir günü resmetmesi istenmiştir.



Öğrenciye resimde neler olduğu sorulduğunda, sağdakinin kendisi, soldakinin ise okuldaki bir arkadaşı olduğunu ancak bu arkadaşının ismini bilmediğini söylemiştir. Resimde çizilen yer okulda konuşma kürsüsünün bulunduğu toplanma alanıdır. Çizilen resimde öğrenci, kendisini arkadaşına oranla daha küçük boyutta çizmiştir. Aynı zamanda arkadaşı ile kendisinin arasında konuşma kürsüsü bulunmaktadır. Bu kapsamda öğrencinin belirttiği arkadaşının bulunmadığı ifadesi, resimde görülmekte olup aralarında mesafenin bulunduğu ve kendisini daha geri planda gördüğü için küçük boyutta çizmesi bunu kanıtlar niteliktedir. Öğrencinin, öğretmenini çizdiği resimdeki gözlerde bulunan kalp ifadesinin arkadaşında ve kendisinde bulunmadığı görülmektedir. Ancak arkadaşı ve kendisinin çiziminde kullandığı kıyafet ve tokalar birbirine benzemektedir. Bu kapsamda arkadaşı ile kendisini benzer olarak algıladığı düşünülmektedir. Son olarak da öğrencinin öğretmeninde kulak organını çizdiği ancak arkadaşı ve kendisini çizerken kulak çizmediği görülmüş olup bu durumun arkadaşı ile birbirlerini duyamayacakları kadar uzak mesafede olduklarını, konuşmalar da birbirlerini duyamayacaklarının ifadesidir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Ülkelerinden çeşitli umutlarla başka ülkelere göç etmek zorunda kalan/göç ettirilen bireylerin haklarını savunmak insanlığın görevidir. Göç eden bireylerin dörtte birinin çocuklardan oluştuğu bilinmekte olup çocukların eğitim hayatına katılmaları ve okula-çevreye uyum sağlamaları için çeşitli programların düzenlenmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda çocukların kendilerini ifade edebilmelerine destek sunulmaları ve bunun için ortam oluşturulmalıdır. Çocuklarla iletişim kurmanın en kolay ve en etkili yolu oyundur. Bu kapsamda onları anlayabilmek ve kendilerini anlatabilmelerine destek olmak amacıyla çeşitli etkinlikler-yöntemler kullanılmalıdır. Bilinçaltının, düşüncelerin ifade edilmesi için kullanılan en yaratıcı yol resimdir. Resim, bize çocukların düşüncelerinin yanı sıra yetişkinlerle iletişiminin ve çevre ile uyumunun da göstergesidir (Arıcı, 2006). Çocuk, resimlerine mutluluklarını, hüznlerini, korkularını, umutlarını, duygularını, düşünceleri, yaşadıklarını aktarmaktadır. İfade edemediği dünyasını resimde yaşamaktadır. Bu

kapsamda çocuklarla çalışma yapan araştırmacıların resimleri araç olarak kullanması önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de yaşayan bir mülteci öğrencinin okuluna, öğretmenine ve arkadaşlarına olan algısının çizdiği resimler kapsamında analiz edilmesidir. Bu kapsamda öğrencinin okulu, öğretmeni ve arkadaşlarını çizmesi istenmiş olup öğrenci, üç farklı resim çizmiştir.

Uygulama yapılan öğrenci, Afganistan’dan Karabük’e 2020 yılının eylül ayında ailesiyle birlikte göç eden, iki ay okula örgün olarak devam ettikten sonra pandemi sebebiyle derslerine uzaktan eğitim ile devam etmek zorunda kalan bir ilkokul üçüncü sınıf öğrencisidir. Öğrencinin yaşı sekizdir. Öğrencinin çizdiği resimlerin zihin yaşına uygun olduğu düşünölmektedir. Çizilen resimlerden hareketle, öğrencinin renkli boyalar kullanması, okulunu çizdiği resimde kalp figürlerinin yer alması ve okulun ilk gününde gördüğü buketleri resmetmesi sebebiyle öğrencinin okulunun açılmasını istediği, okula yönelik olumlu duygular barındırdığı düşünölmektedir. Okula dair çok ince detayların bulunmamasının okula sadece iki ay devam etmiş olan bir öğrenci için normal olduğu düşünölmektedir. Öğrencinin öğretmenini resmederken gözlerinde bulunan kalp simgelerinin *öğretmenin kendisine sevgi dolu baktığının ifadesi* olarak değerlendirilmektedir. Öğrencinin öğretmenine yönelik de sevgi, hayranlık, özlem duygularını beslediği düşünölmektedir. Öğrencinin arkadaşını ve kendisini çizdiği resimde ise aralarındaki mesafe ve boyut farkı dikkat çekmektedir. Öğrenci, resimde yine renkli kalem kullanmış ve benzer kıyafetlerle çizim yapmıştır. Ancak resimde kulak çizmemiş olması, arkadaşı ile iletişimlerinin bulunmadığını göstermektedir. Bu kapsamda değerlendirme yapıldığında, öğrencinin okula yeni başlamış olması, Türkçe diline çok hakim olmaması ve okulun tatil olması sebebiyle henüz arkadaşlarına uyum sağlayamamış olmasının bu duruma sebep olduğu düşünölmektedir. Ancak iletişim kurduğu öğretmeni ile bağının güçlü olduğu ve iletişimlerinin bulunduğu resimlerde gözlenmektedir.

Yapılan çalışma sonucunda mülteci öğrencinin iki aylık süreçte okuluna uyum sağladığı, öğretmenini sevdiği ancak arkadaşları ile henüz samimi ilişkiler kuramadığı gözlenmiştir. Bu kapsamda mülteci çocukların okula ve topluma uyumlarını kolaylaştırabilecek çeşitli sınıf-okul faaliyetlerinin düzenlenebilmesi gerekmektedir. Toplumdan ve özellikle de akranları ile buluştuğu okul ortamında soyutlanan çocukların, gelişimlerini sağlıklı bir şekilde tamamlayamayacakları düşünölmektedir. Bu nedenle öğretmenlere, okul yöneticilerine, psikolojik danışmanlara ve okul sosyal hizmet uzmanlarına büyük rol düşmektedir. Daha kapsamlı bir resim analizi çalışmasının farklı yaş grupları ve farklı eğitim kademelerinde de yapılabilmesi literatür açısından önem arz etmekte; resimlerin bir araştırmacı tarafından yorumlanması, araştırmanın sınırlılığı olarak değerlendirilmekte olup yapılacak olan çalışmalarda birden fazla araştırmacı tarafından resimlerin analiz edilmesinin güvenilirliği artıracacağı düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

- Akman, Y. (2019). Öğretmenlerin Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumları ile Çok kültürlü Eğitim Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49, 247-262.
- Arıcı, B. (2006). Resim, psikoloji ve çocuğun dünyasında resim. *Sanat Dergisi*, 10, 15-22.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Bozdağ, F. (2020). Mülteci çocukların psikolojik sağlamlıkları ve kültürlenme stratejileri. *Doktora Tezi: Hacettepe Üniversitesi*.

- Cenikli, B. (t.y.). Hassas öğrenci gruplarına yapılan müdahaleler. Taner ARTAN (Der.), *Okul Sosyal Hizmeti* içinde (155-176). İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Cohen, L., Monion, L. and Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education*. Six Edition, Publishing Taylor&Francis e-Library. (erişim tarihi: 23.12.2020).
<https://gtu.ge/Agro-Lib/RESEARCH%20METHOD%20COHEN%20ok.pdf>
- Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi (Yayın Tarihi: 20 Kasım 1959).
http://kadriyemehmetkoparanilkokulu.meb.k12.tr/icerikler/cocuk-haklari-evrensel-bildirgesi_3977375.html Erişim tarihi 12.12.2020
- Demirbaş, H. & Bekaroğlu, H. (2013). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz Dergisi*, 21 (1), 11-24.
- Dolapçı, E. (2019). Öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algısı ve okul iklimi ile mülteci öğrencilere yönelik tutumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Yüksek lisans tezi: Kastamonu Üniversitesi*.
- Dolapçı, E. & Kavgacı, H. (2020). Öğretmenlerin Çok Kültürlü Özyeterlik Algısı ve Okul İklimi ile Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 52, 687-707.
- Eminoğlu, N. & Eminoğlu, M. F. (2020). Suriyeli mülteci öğrenci, okul ve öğretmen algılarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Sosyal bilimler ve eğitim dergisi*, 3 (1), 387-399.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Levent, F. & Çayak, S. (2017). Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin eğitimine yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 27, 21-46.
- Turan, S. & Özyurt, G. (2019). Mülteci çocuk ve ergenlerin ruhsal sağlığı ve tedavi yaklaşımları. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2, 209-218.
- UNICEF (2007). Çocuk hakları ve gazetecilik uygulamaları hak temelli perspektif. *Unicef Dublin Teknoloji Enstitüsü*.
- Süzen, H.N. & Başar, M. (2020). Mülteci Öğrencilerin Türkiye Algısının Görsel Olarak İncelenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 11(22), 277-295.